

Հանգիստդ կ'ուզես՝ խօսակցութեանդ մէջ շատ զգուշաւոր եղիր . թէ որ աշխարհքիս մէջ ամենուն հետ խաղաղութեամբ ապրիլ կ'ուզես՝ նայէ որ լեզուիդ իշխես : « Իր լեզուն բռնողը , կ'ըսէ Սողոմոն իմաստուն , իր հոգին կը փրկէ . իսկ ով որ խօսակցութեան մէջ անզգոյշ է՝ շատ փորձանքներու կը հանդիպի » : Դոմետիանոս կոսյորը , ինչպէս գիտեն ամենքը , շատ հեղու իր խուցին մէջ ճանձորսալով կը զուարճանար . իրաւ որ այնպիսի ինքնակալի մը արժանաւոր զբաղմունք : Հպատակներէն մէկը , որ կ'ուզէր խօսիլ հետը՝ հարցուց Սիբիոս Արիսպոսի թէ « Կայսեր քովը մարդ կայ մի » . — « Ղանձ մըն ալ չկայ » , ըսաւ Արիսպոս : Բայ կատակաբանութիւնը շատ ծանր նստեցաւ իրեն . վասն զի գնաց հասաւ մինչև Դոմետիանոսի ականջը , որ մեռցընել տուաւ զինքը :

Արտի խաղաղութիւնն և հոգւոյ անմեղութիւնը քիչ խօսողին երջանիկ բաժինն է . թագաւորաց իմաստնագոյնը կը սովորեցընէ մեզի՝ թէ շատ խօսողները մեղքէ ազատ չեն կրնար ըլլալ : Զէ թէ բացարձակապէս ամէն երկայն խօսակցութիւնները կը դատապարտէ , վասն զի անոնց հարկաւորն և օգտակարն ալ կայ , հապա իմացընել կ'ուզէ թէ ինչպէս մեղքը դիւրաւ մը մեր խօսակցութեանցը մէջ կը մտնէ : Շատ դժուար է որ երկայն խօսակցութեանց մէջ առաքինութեան կամ եղբայրսիրութեան դէմ մէկ քանի բառեր ալ չխառնուին : « Ով որ իր փրկութեանն ու իմաստութեան սիրող է , կ'ըսէ մէկ բարի մարդ մը , լուութեան սիրող կ'ըլլայ » :

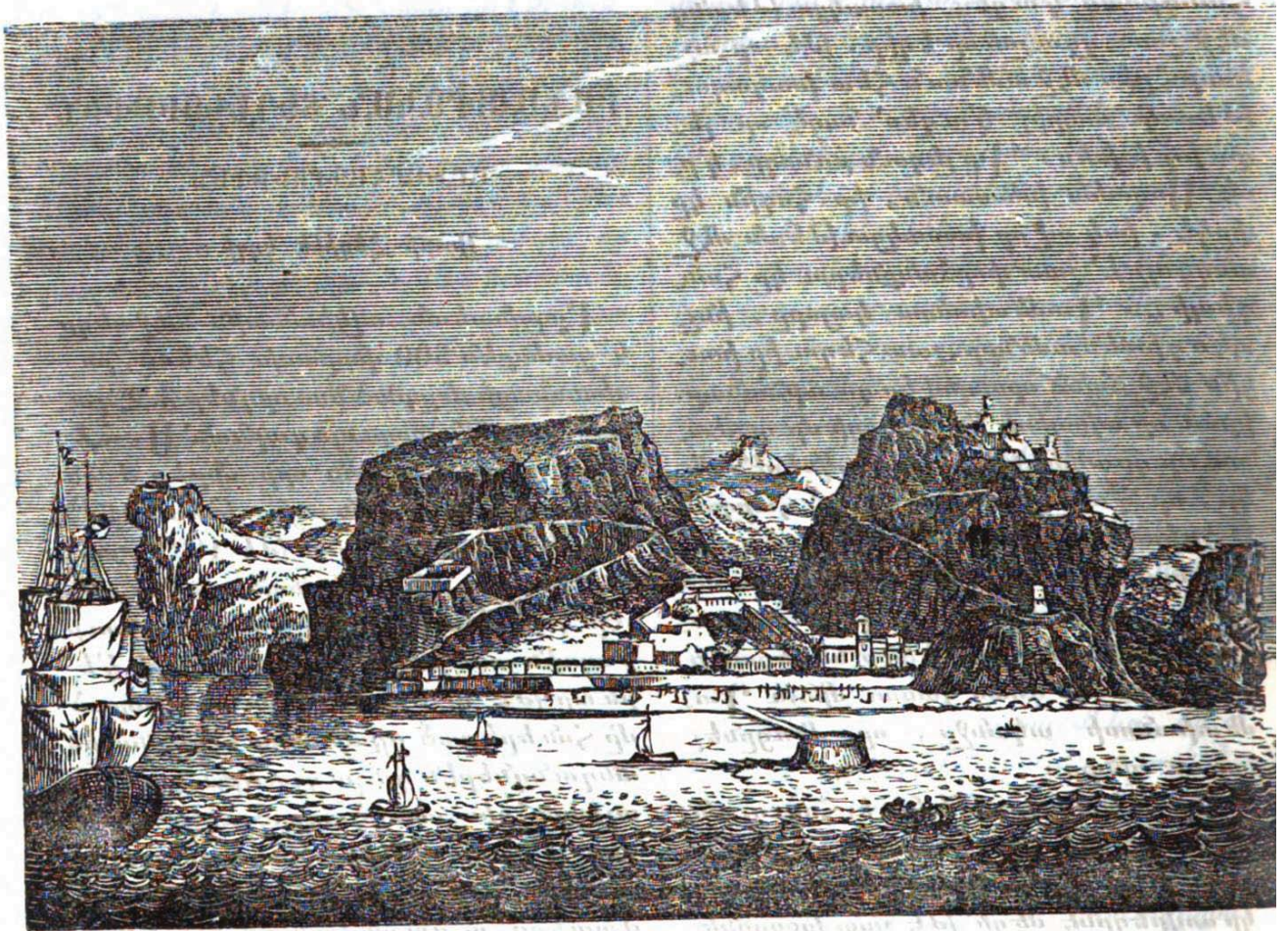
(ԳԻՏԻ ԸՍՐՈՒՆԱԳՈՒԻ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սուրբ Հեղինէ կողի :

Բոլանտեան ովկիանոսին մէջտեղը և ցամաքէն 500 փարսախ հեռու , լուսիտանացի մոլորած նաւորդներ ժ. Ջ. դարուն առաջին տարւոյն գարնան՝ Ս. Հեղինէ դշտոյին տօնին օրը անբեր ժայռ մը գտան հարաւային լայնութեան 16⁰ին և արեւմտեան երկայնութեան 10⁰ին տակ , ուր որ մարդ ինչուան նոյն ատենը ոտք չէր կոխած : Բայնչափ էր այդ տխուր ժայռին ամայութիւնը , որ յայտնի կ'երևար թէ ոչ երբէք շնչաւոր արարած մը հոն երևցած ըլլայ՝ անոր ովկիանոսին անդունդներէն դուրս ցցուելէն կամ թէ աշխարհքիս ստեղծագործութենէն 'ի վեր : Բայդ քաջասիրտ նաւորդները , որ առաջին անգամ իրենք կոխեցին այն ժայռերը , ոչ բուսոյ կանաչութիւն և ոչ կենդանւոյ հետք գտան հոնտեղը . սակայն այսու ամենայնիւ նոյն տեղը հաւտատուեցան , և հետեւեալ տարուին սկսեալ՝ այժ , սագ , փասիան և զանազան տեսակ թռչուններ ու հաւեր և միանգամայն պտղատու ծառեր բերին : Բայց ի ուսիտանացիք յետ այսչափ ալ շէնցընելուն այդ կղզին , վերջի աստիճանի ամայութենէն ու անբերութէն ձանձրանալով՝ ձգեցին ու ետ քաշուեցան , և իրենց յաջորդեցին Զոլանտացիք 1600 թուականին . սակայն այս ետքիններս ալ քիչ մը ատեն իրենց իշխանութեանը տակ պահէլէն ետեւ թողուցին : Բայ մենէն վերջը 1651 թուականին Բնգզիա տիրապետեց , և անկէ մինչև հիմա միշտ իրեն պահէց : Բայ կղզին Բնգզիոյ շատ օգտակար եղաւ , ու գրեթէ անհրաժեշտ կարեւորութիւն մը ունեցաւ անոր իր հնգկաստան ունեցած մեծատարած աշխարհակալութեանը պատճառաւ . որովհետեւ հոն երթեկէկ ընող նաւերուն մի միայն դադար եղաւ :

Սոչրք Հեղինե կղզի:

Րաւոր կղզին ժայռուտ է . իսկ մեծութեան կողմանէ՝ երկայնութիւնը 4 փարսախ է , լայնքը 3 , և ամբողջ շրջապատը 11 , որ է ըսել Րարիզ քաղաքին ու անոր արուարձաններուն տարածութենէն աւելի միջոց չընեն ծովուն երեսին վրայ : Բնէն կողմանէ ծովեզերքը սեպաձև ժայռեր պատած են , որոնք ծովուն երեսէն չափելով՝ 600-1,200 ոտք բարձրութիւն ունին , և միայն չորս կողմէն չորս անջրպետներ կան , որոնք կրնան մեծամեծ պատառուածքներ ըստիլ , ուսկից որ նաւերը կրնան մօտենալ : Բայ ժայռերուն մէջ քանի մը հովիտներ կը գտնուին . և ամենէն բարձր դիրքը գրեթէ 2,000 օրավար տարածութեամբ տափարակ դաշտ մըն է մշակութեան յարմար . աւելի վար ուրիշ դաշտ մըն ալ կը տեսնես՝ շատ աւելի պղտիկ քան զառաջինը , որովհետեւ

2 կամ 300 օրավարէն աւելի տարածութիւն չունի , և հողն ալ անսանկ աղային է , որ ծովային բոյսերէ զատ ուրիշ բան չընոցընէր : Բայց այն աստիճանի մկներու բազմութիւն կը գտնուի , որ մշակութիւնը շատ կը դժուարացնէ կղզւոյն մէջ՝ հունձքին շատ մեծ վնաս հասցընելուն պատճառաւ :

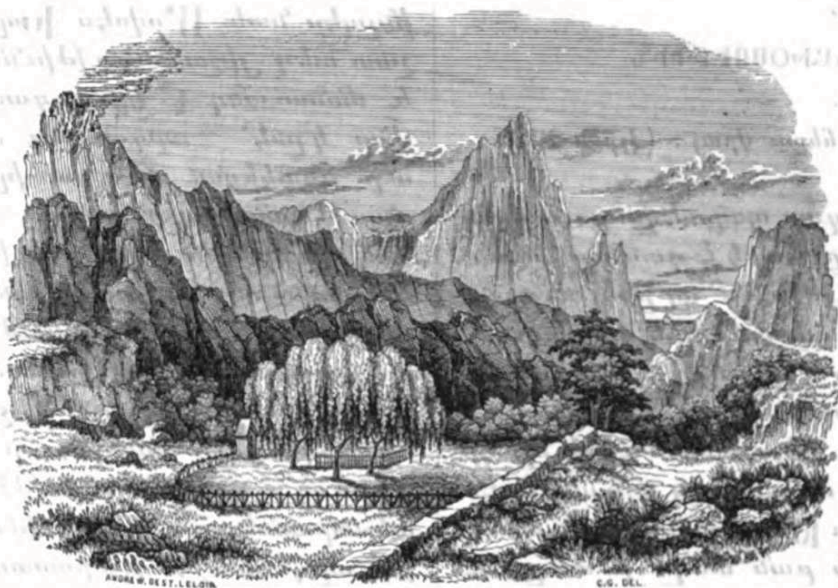
Իսկ բնակիչները շատ խեղճ գաղութականներ են , որոնց մէջ աւելի նշանաւոր սեպուածները քանի մը անգղիացիք են , որ կղզին հանդիպող նաւերուն պիտոյքը հոգալով՝ վաճառականութիւն կ'ընեն . ամբողջ բնակչաց թիւն է 7,000 , գերիները ու տեղապահ զօրքն ալ մէկտեղ հաշուելով : Այլմայն վատաւորը է , որովհետեւ հասարակածին տակը ստէպ պատահած սաստիկ փութորիկներուն պատճառաւ կղզւոյն բարեխառնութիւնը ստէպ ալ կը փոփոխի

տաքէն խոնաւ՝ խոնաւէն ալ տաք, որով կղզւոյն բնակիչքը չեն շատնար, և մէջերնին ալ ծեր դժուարաւ կը գտնուի, վասն զի սովորաբար հոնտեղի երկայնակեցութիւնը՝ կենաց յիսներորդ տարին չանցնիր:

Հայտնի է որ այսպիսի հանգամանքներով և այսպիսի ընդարձակութեամբ կղզի մը, կամ լաւ ևս՝ ժայռերու կոյտ մը, աշխարհագրական գրուածքներու մէջ յիշուելէն զատ՝ ուրիշ տեղ յիշատակութեան արժանի չէր ըլլար, եթէ այնպիսի մարդու մը, որ իր անուամբն ու համբաւովը այս դարս լեցուցեր է և յետագայ դարերն ալ պիտի լեցընէ, արգելարան ու գերեզման չըլլար:

Եւրոպէոս, որուն ամէն մէկ քայլափոխին հետ քսան տարի անընդհատ կ'ընկերանար յաղթութիւնը, վերջա-

պէս ամէն մեծ մարդիկներու հանգիպած բաղդին դառն երեսը ինքն ուղտեսաւ. 1815^{ին} Պելճիոյ դաշտերուն մէջ վերջին անդարմանելի պարտութեամբը հարկադրեցաւ իր կորսնցուցած գահին հետ մէկտեղ նաև իր հայրենիքն ալ կորսնցընել, ու իրեն մի միայն ապահով ապաստանարան իր ամենէն ոխերիմ թշնամին զԲնագլիան համարելով՝ մեծանձնութեամբ իբրեւոր ահա թեմիսոկիզն անգղիացի պատերազմական նաւու մը անձնատուր եղաւ (Յուլիս ամսոյն 15^{ին}. սակայն Բնագլիացիք իրենց վեհանձնութիւնը մնաւ նալով՝ վատ քաղաքավարութեան մը զոհեցին, ու վճռեցին զԵւրոպէոս մըր տընջենաւոր գերի Բնագլիոյ պետութեան, և անոր համար այդ հեռաւոր կղզին որոշեցին իրեն մշտնջենաւոր

Գերեզման Նաբոլէոնի 'ի Ս. Հեղինէ:

բանտ: Յետ եռամեայ երկար ճանապարհորդութեան 1815^{ին} հոկտեմբերի 15^{ին} հասաւ Եւրոպէոս այդ տխուր կղզին քանի մը իրեն հաւատարիմ մնացած սպաներովն ու ծառաներովը. և հոն մօտ վեց տարի իր մօրը, միակ որդւոյն, ամուսնոյն ու եղբարըը կարօտովը տագնապէս՝ վշտալից կեանք մը անցընելէն վերջը, 1821^{ին} Սայիսի 3^{ին} կաթուղիկէ եկեղեցւոյ նպաստները

ընդունելով մեռաւ, և Բնագլիոյ պետութեան ստիպմամբը հոն ալ թաղուեցաւ՝ ծովեզերքին մօտ քանի մը տխուր ուռնետաց տակ, ինչպէս որ վերը դրուած պատկերին մէջ կ'երևայ, որոնց հովանւոյն տակը կենդանութեան ատենը կ'ախորժէր նստիլ և հոնտեղի քարաժայռին բղիած ջրէն խմել: Սակայն 1830^{ին} Եւրոպէոյ կառավարութիւնը փոխուելով, Եւրոպիկոս փի-

վայսու () ուէանեան ցեղին գլուխը Վաղղիոյ գահը ելելուն պէս՝ ճարտար քաղաքավարութեամբ ամէն կողմնակցութիւններն ուզելով շահիլ նախ Վաբդէոնի արձանը Սանտովի հրապարակին սեանը վրայ նորէն կանգնեց, զորն որ Պուրպոնեանք 1814 տարւոյն իրենց դարձին կործաներ էին. ետքը 1840^{էն} Նիզղիոյ պաշտօնէից դահլճին հետ խօսակցելով՝ մեծ փառաւորութեամբ յաղթանակի հանդիսով, որուն նմանը Վաղղիա չէ տեսնուած, Սուրբ Հեղինէէն Վաբդէոնի մարմինը փոխադրել տուաւ Ռարիզ ապիկար զինուորաց անկեղանոցին եկեղեցին, և հրամայեց որ վրան փառաւոր մահարձան մը կանգնուի, որն որ գրեթէ լմնցած է հիմա :

ՀՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

Հին Պարտեզներու վրայ : (Երես 294)

() տար ազգաց պարտեզներուն վրայ խօսելէն վերջը՝ հարկ է դառնալ առանձին ակնարկութիւն մ'ալ ընել մեր ազգին ունեցած ախորժակին վրայօք :

Ղրեւելեան ազգաց պարտեզները միշտ հուշակաւոր եղած են պատմութեանց մէջ. մեր պատմութիւնը կը ցուցնէ մեզի որ Հայք ալ այն ազգերէն մէկն են եղեր : () Կէտ ազգային պատմիչները ամէն բան տեղն 'ի տեղը ու ճիշդ չեն ստորագրեր, մանաւանդ որ մեր այնչափ մեծամեծ նախարարութեանց հազիւ յիշատակութիւնները կան, թող թէ անոնց պարտիզաց նկարագիրները. բայց մեծամեծ թագաւորաց վրայ գալով՝ անոնց գործոցը մէջ կը յիշատակեն նաեւ տեղ տեղ իրենց պարտեզներու վրայ ունեցած ախորժակը, որոնք միայն բաւական են մեզի ցուցնելու մեր ազգին ալ գեղեցիկ ախորժը : Հայաստան աշխարհքը ինքնիրեն արգաւանդ և բերրի երկիր էր, որ բարերար ձեռաց պզտիկ օժանդակութեամբ

մը կրնար բոլորը ծաղկեալ դրախտ մը դառնալ, ինչպէս որ ատեն ատեն եղած ալ է : () Հակութիւնը իրմէ նախ սկսած է ծաւալիլ բոլոր աշխարհք. () այս առաջին քրտինք թափողն եղաւ Հայաստանի պտղաբերութեանը, երբ դեռ ջրհեղեղին ջրերը հազիւ քաշուած՝ տապանէն ու () ասեաց գագաթէն վար իջաւ, և անոր ստորոտները սկսաւ նախ և առաջ Վիոսի գիւղը այգիներ տնկել, գինիներ հանել : Իրմէ վերջը իր որդիքն ու թոռները՝ իրենց հօրը և հաւուն ձեռացը տակ վարժած, և անոր օրինակը դիմացին, և միանգամայն հարկաւորութեան պահանջմունքէն ըստիպուած՝ իրենց հաւուն հետոցը կը հետեւէին. անանկ որ որչափ մարդկութիւնը կը բազմանար Հայաստան, հարկաւորութեան կրկին աստիճանէն աւելի կը յառաջադիմէր մշակութիւնը. ինչպէս նաեւ () ուսէս Խորենացի ալ շատ տեղ յիշատակութիւններ կ'ընէ, և մանաւանդ Շիրակ գաւառին համար կ'ընէ՝ « արգաւանդ և բարի », ուր բնակեցաւ Շարա իր շատակեր բնութեանը պատճառաւ :

() այն ատենուան մշակութեան զարգացմունքը որչափ որ յայտնի է մեզի, այնչափ ալ քիչ է ծանօթութիւնն իս բուրաստանաց և ծաղկանոցաց վրայօք. բայց ենթադրելով ալ թէ չկային այսպիսի բուրաստաններ, որ անկարելի կ'երևայ, սակայն բնութեան մոգիչ տեսարաններուն բազմութենէն՝ գրեթէ արհեստաշէն բուրաստանաց կարօտութիւն չունէին, ինչպէս յայտնի է Խորենացւոյն խօսքերէն : Իսկ Շամիրամայ ժամանակը կ'երևայ թէ փառաւոր բուրաստաններ եղած պիտի ըլլան Հայաստան. վասն զի երբ Շամիրամ Հայաստան եկաւ, և երկրին գիւղերը, գեղեցկութիւնը, ծաղկազարդ հովիտներն ու դաշտերը, գետերուն, վտակներուն խոխոջանքները տեսաւ՝ յափըշտակուեցաւ իր մեղկ սիրտը, և իր ամբարաստունը որոշեց Հայաստան շինել, ուր տարւոյն չորրորդ մասը անցընէ : Եւս դէպքս մեծ լոյս մըն է մեզի նոյն